

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

**عنوان**

**نقش تربیتی مادر بر کاهش آسیب‌های مجازی بر فرزندان**

**استاد راهنما: استاد پورعباس**

**نویسندگان: معصومه اکبری حسین آبادی و معصومه یعقوبی بریجانی**

**حوزه علمیه حضرت سیدالشهدا(ع)**

**استان یزد**

**پاییز ۱۴۰۳**

## چکیده:

مقاله حاضر با عنوان «نقش تربیتی مادر بر کاهش آسیب‌های مجازی» به هدف ارتقای سطح آگاهی خانواده‌ها، به‌خصوص مادران و باتکیه بر نقش تربیتی مادران از شدت آسیب‌های این فضای پرهرج و مرج کم کرد. در این مقاله با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی، نقش تربیتی مادران بر کاهش آسیب‌های فضای مجازی را واکاوی کرده و در جهت بررسی راهکارها پرداخته است و با ارائه راه‌حل‌ها و فرهنگ‌سازی، فرزندان را به سمت استفاده صحیح از فناوری اطلاعات سوق داده است. مادر به عنوان الگو برای فرزند و محوری‌ترین عنصر خانواده می‌تواند با آشنایی از نحوه استفاده صحیح فضای مجازی و افزایش سواد رسانه‌ای خود، بهترین نقش را در کاهش آسیب‌های این فضا ایفا کند. مادر متعهد با برخوردی قاطع و توأم با مهربانی، راهکارهایی را جهت استفاده صحیح فرزندان از این فضا فراهم آورده تا از آسیب‌های این فضای پرهیاهو که گریبان‌گیر فرزندان این مرزوبوم است، بکاهد.

واژگان کلیدی: تربیت، مادر، فضای مجازی، آسیب

## مقدمه:

اکنون در فناوری اطلاعات و ارتباطات پدیده ژرفی به نام فضای مجازی به وجود آمده که در زندگی همه خانواده‌ها تأثیر قابل توجهی گذاشته است. هرچند این فناوری نیز مانند سایر فناوری‌ها با چالش‌هایی همراه است؛ اما تا حدی گسترده شده که در حال حاضر فضای دوم زندگی محسوب می‌شود.

آگاهی و شناخت درست، رویارویی منطقی و حساب شده با فضای مجازی که به عرصه حقیقی زندگی انسان‌ها مبدل شده برای عموم جامعه و به خصوص خانواده‌ها بسیار حائز اهمیت است، تا جایی که مقام معظم رهبری (حفظه‌الله) فرمودند: «اگر می‌توانستم خودم مسئولیت شورای عالی فضای مجازی را به عهده می‌گرفتم.» (بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای شورای عالی فضای مجازی، ۱۳۹۱/۱۲/۲۱)

توسعه سریع اینترنت و شبکه‌های اجتماعی و پایین‌بودن سطح سواد رسانه‌ای، چالش‌هایی را در جامعه و خانواده‌ها به وجود آورده است که در این فضای غبارآلود سعی داریم با استفاده از شیوه‌های عملیاتی و با حمایت و مدد از نقش مؤثر والدین به خصوص نقش تربیتی مادران، از شدت آسیب‌های این فضا کم کنیم و آنها را با فرصت‌ها، آسیب‌ها و راهبردهای فضای مجازی آشنا کنیم.

پژوهش‌هایی در این راستا صورت گرفته است که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

مقاله «تأثیر فضای مجازی در ترویج ارزش‌های فرهنگی» از حمید مولایی و دیگران (۱۳۹۷) که به شیوه میدانی بر مهمترین متغیرهای اثرگذار و راهکار برای توسعه فرهنگ، فعالیت‌های فرهنگی و مذهبی در قالب جدول تدوین کرده است.

کتاب «اینترنت پاک» از جبار رحمانی (۱۳۹۲) به راهکارها و نبایدهای استفاده از فضای مجازی پرداخته است.

فصلنامه «مواجهه با محتوای خارج از عرف جنسی در اینترنت و فضای مجازی و تأثیر آن بر رفتار جنسی و روابط بین‌فردی نوجوانان در تهران» نویسنده فریده خلج آبادی فراهانی (۱۳۹۸)، با روش

مصاحبه ای نشان داده که در این فضاها، نوجوانان قبل از ازدواج تشویق به رفتارهای جنسی غیر عادی می شوند که منجر به تاثیر منفی بر رابطه والد - فرزندی می گردد.

مقاله پیش رو در تلاش است باتکیه بر نقش تربیتی مادر و ارائه راهکارهای فردی و اجتماعی زمینه سازی مناسب برای تحقق و اجرایی شدن این راهکارها توسط خانواده، به خصوص مادران و اجتماع در جهت استفاده بهینه از فضای مجازی را فراهم آورد.

## **مفهوم شناسی:**

### **فضا:**

حجم، حیاط، محوطه، آسمان، ساحت، مکان، فلک و برابر فارسی؛ پهنه، فراسو، فرامن، فضا مخفف فضا، میدان و عرصه (دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۲۵، ص ۲۳۱) - مکان فراخ، زمین وسیع، کیهان، آن سوی جو (معین، فرهنگ معین، ص ۲۵۰) - جهان سه بعدی بیکران که اجسام رویدادها در آن هستند یا اتفاق می افتند. (عمید، فرهنگ فارسی عمید، ص ۴۲۳)

### **مجازی:**

منسوب به مجاز یعنی غیر حقیقی. (دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۳۰، ص ۲۶۳) غیر حقیقی، غیرواقعی، جزادهنده، پاداش دهنده. (عمید، فارسی عمید، ص ۹۸۲)

### **فضای مجازی:**

فضای مجازی محیطی است که در آن برقراری ارتباطات، رؤیت و انتقال اطلاعات در ساختارها و قالب هایی به عنوان خدمات به انسان ها طراحی و کنترل می شود؛ بنابراین کلیه خدمات، ابزارهای سخت و نرم، محتواها، ارتباطات، قالب ها و دنیای اطلاعات و ارتباطات شامل فضای مجازی می شود. (کپوند، محمد، شبکه عنکبوتی، ص ۲۹).

در تمام تعاریف، این فضا را محیط الکترونیکی یا محیط شبکه ای از کامپیوتر دانسته اند که با استفاده از جلوه های سمعی و بصری سعی دارد تا اشیاء و واقعیت های سه بعدی جهان واقعی را

اگر خودکنترلی از سوی فرزندان و نظارت از سوی والدین نباشد، امکان فساد و تباهی فراهم می شود. امام رضا (علیه السلام) در این باره می فرمایند: «إِذَا فَعَلَ النَّاسُ هَذِهِ الْأَشْيَاءَ وَارْتَكَبَ كُلُّ إِنْسَانٍ مَا يَشْتَهِي وَبَهْوَاهُ مِنْ غَيْرِ مُرَاقَبَةٍ لِأَحَدٍ كَانَ فِي ذَلِكَ فَسَادُ الْخَلْقِ أَجْمَعِينَ؛ زمانی که مردم به کارهای ممنوع دست زدند و هرکس هرچه دلش خواست عمل کرد، بدون آن که کسی نظارت کند، در این صورت مردم همگی به فساد و تباهی دچار می شوند.» (ابن بابویه، محمدبن علی، عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۹۹)

پس از بررسی موشکافانه راهکارهای فردی اینک به بررسی راهکارهای اجتماعی و بررسی نقش مادران می پردازیم، امید است مادران توانمند با بهره گرفتن از اطلاعاتی که بیان می شود و با توسل به سفارشات دینی ما که بسیار دقیق است، در پیمودن این راه صعب و پرپیچ و خم الگویی برای فرزندان خود باشند.

## ۶- فراهم کردن زمینه آموزشی روش استفاده صحیح از فضای مجازی

استفاده از ظرفیت هایی مانند: (دیدن فیلم) همچون رسانه های دیداری و شنیداری، روزنامه، مجلات، نشریات، برای نهادینه کردن فرهنگ سایبری و نیز برگزار کردن جلسات آموزشی از سوی نهادهای فرهنگی در تمام کشور با هدف آشکار کردن و اطلاع رسانی به خانواده ها در مورد فناوری و شبکه های اجتماعی مجازی و برگزاری کلاس های آموزشی در مدارس جهت آگاهی دادن به فرزندان و پخش برنامه های کوتاه آموزشی درباره مزایا و معایب اینترنت از زبان ورزشکاران و هنرمندان محبوبی که عمدتاً فرزندان ما آنها را الگوی خود قرار می دهند و «نیز پخش آگهی های آموزنده از طرف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در رادیو و تلویزیون در جهت افزایش آگاهی های خانواده در خصوص خطرات ناشی از اینترنت.» (عابدینی، تصویر زنان در رادیو ایران، ۱۳۸۸، ص ۳۳)

مادران در این مقوله می توانند پایه پای فرزندان خویش گام بردارند و آمادگی لازم برای شرکت در این کلاس ها و رفتن به مکان های آموزشی را در خود و فرزندان مهیا نمایند.

## **۷- طراحی و تدوین بخشی از کتابهای درسی در ارتباط با آشنایی دانش آموزان با فناوری های جدید اینترنت و خطرات بالقوه آن:**

«اجرائی شدن این بخش باید با نظارت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و مرکز ملی فضای مجازی و همکاری وزارت آموزش و پرورش کشور انجام گیرد.» (حاجی بابایی، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، فصلنامه نوآوری آموزشی، ۱۳۹۱) تا فرزندان در محیط مدرسه با آموزش مستقیم معلم و پیگیری مادران متدین در منزل بتوانند از آسیب‌های تیغه دولبه فضای مجازی حفظ شوند. (مدیحی، نیک رهی، تاثیر انیمیشن های تولید غرب بر باور کودکان و نوجوانان، ۱۳۹۷، ص ۲۱)

## **۸- آشنا کردن فرزندان با بازی های رایانه ای مناسب:**

طراحی بازی های رایانه ای به گونه ای که در آن انواع خطرات موجود در فضای مجازی و راهکارهایی جهت آشنایی و مقابله با آنها تعبیه شده باشد:

مادر می تواند اگر چنین بازی هایی آماده شد و در اختیار همگان قرار گرفت، با خوش ذهنی خود با این مسئله برخورد کند و فرزندان را در انجام این بازی ها همراهی کند و در حین بازی راهنمایی های لازم را به آنها گوشزد نماید. از طریق انیمیشن و بازی های رایانه ای و... مفاهیم و ارزش های بسیاری را به فرزندان می توان انتقال داد. با توجه به ماندگاری تعلیم و تربیت در سن کودکی می توان گفت از طریق بازی و سرگرمی های دوران کودکی می شود آینده فرد و جامعه را جهت داد.

## **۹- بهره گیری از آموزه های دینی از جمله امر به معروف و نهی از منکر:**

استفاده از این آموزه ها به عنوان نوعی کنترل اجتماعی توسط هر شخص که از این طریق یک مادر هوشمند و با تقوا می تواند، با فرهنگ سازی مثبت این فریضه و ترویج این فرهنگ دینی، در کاهش آسیب های فضای مجازی گامی بلند بردارد.

## ۱۰- ساخت و پخش فیلم ها و سریال هایی با موضوع اینترنت با مزایا و معایب آن:

انجام این کار با همت و همکاری بسیاری از ارگان ها با صدا و سیما صورت می پذیرد. اگر بتوانیم سطح فرهنگ مخاطبان و کاربران به ویژه کودکان و نوجوانان را در مواجهه با فضای مجازی ارتقاء بدهیم تا حد زیادی در این کار موفق خواهیم بود.

اهمیت این امر به اندازه ای است که مقام معظم رهبری (حفظه الله) درباره فرهنگ سازی تصریح کرده اند: «باید به دنبال این باشیم فرهنگ زندگی را تبیین و تدوین کنیم و به شکل مطلوب اسلام را تحقق بخشیم.» ( ر.ک. خامنه ای، علی، ۱۳۹۱، سخنرانی در جمع مردم خراسان ۹۴/۱۰/۲۵  
( <http://farsi.khamenei.ir> )

### نتیجه گیری:

یافته های تاثیر نقش تربیتی مادران در کاهش آسیب های مجازی، بیانگر این مطلب است که : برکسی پوشیده نیست که ایستادگی در برابر فضای مجازی ممکن نیست. آنچه که باید به آن دامن زد و مورد تحقیق و تفحص قرار داد، تبدیل تهدیدها به فرصت است. چنانچه از فرصت های این فضا غافل شویم، سبب غلبه تهدیدهای آن می شویم؛ بنابراین نباید فضای مجازی را تنها با رویکرد تهدید نگریم؛ زیرا فضای مجازی هم فرصت است و هم تهدید. و اگر سواد و مهارت استفاده صحیح و درست از این فضا ایجاد شود، فرصت خواهد بود و باعث رشد و پیشرفت جامعه می شود؛ البته در این امر علاوه بر تاکید فراوان بر نقش مادران، همکاری بسیاری از سازمان ها مانند: سازمان ملی فضای مجازی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، صدا و سیما، آموزش و پرورش را می طلبد. در این راستا، نقش آموزش و پرورش و همگام و هم راستا با آن نقش تربیتی مادران دین دار و توانمند، بسیار پر رنگ می باشد. امید است در آینده ای نزدیک مسئولان کشور با توانمندسازی استفاده درست از فضای مجازی برای فرزندان این مرز و بوم، گامهای موثری بردارند.

## فهرست منابع:

- ۱- اعرافی، علیرضا، فقه تربیتی، قم، انتشارات اشراق و عرفان، ۱۳۸۷.
- ۲- امانلو، حسین، بشقاب های سمی، تهران، انتشارات فرهنگ اندیشه، ۱۳۹۳.
- ۳- حاجی بابائی، محمد، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، تهران، انتشارات فرزندگان دانشگاه، ۱۳۶۱.
- ۴- حسینی، سپیده، اهداف فرهنگی در جنگ رسانه ای، انتشارات دین و رسانه، ۱۳۹۲.
- ۵- دهخدا، علی اکبر، فرهنگ لغت دهخدا، تهران، نشر دانشگاه تهران، ۱۳۷۴.
- ۶- رحیمی، علیرضا، تعلیم و تربیت از نظر تا عمل، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق(علیه السلام)، ۱۳۸۹.
- ۷- سیاح طاهری، محمد حسین، درباره فضای مجازی چه بدانیم و چه بگوییم، تهران، ناشر: مرکز فضای مجازی کشور، ۱۳۹۷.
- ۸- صادقی، محمود، احکام شبکه های اجتماعی، تهران، نشر معروف، ۱۳۹۵.
- ۹- عابدینی، ناصر، تصویر زنان در رادیو ایران، تهران، نشر آینده، ۱۳۸۸.
- ۱۰- عاملی، سعیدرضا، فضای مجازی، ملاحظات اخلاقی حقوقی و اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۰.
- ۱۱- عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران، موسسه امیر کبیر، ۱۳۷۵.
- ۱۲- کوثری، مسعود، حسنی، حسین، درآمدی بر فرهنگ سایبری، تهران، ناشر: جامعه شناسان، ۱۳۹۵.
- ۱۳- کهوند، محمد، شبکه عنکبوتی، قم، نشر ذکری، ۱۳۹۷.
- ۱۴- مدیحی، زهره، نیک رهی، مجتبی، انیمیشن های تولید غرب در باور کودکان و نوجوانان، نشر گنج ایران، ۱۳۹۷.

۱۵- مصطفوی، حسین، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰.

۱۶- معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران، نشر زرین، ۱۳۷۶.

۱۷- یانگ و آبرئو، ترجمه: فاطمه وحدت نیا، تهران، انتشارات نشر آسیم، ۱۳۸۸.

۱۸- یزدی، اسماعیل، فرهنگ تربیت، تهران، انتشارات دلیل ما، ۱۳۸۳.

#### منابع عربی:

۱۹- ابن بابویه، محمد بن علی، العیون الاخبار الرضا(علیه السلام)، تهران، نشر جهان، ۱۳۷۸.

۲۰- تمیمی آمدی، محمد، غررالحکم، قم، انتشارات پیرامید، ۱۳۹۶.

۲۱- حرانی، ابن شعبه، تحف العقول عن آل رسول، قم، نشر آل علی، ۱۴۱۳هـ.ق.

۲۲- عوفی، سدیدالدین محمد، جوامع الایات، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۳.

۲۳- غزالی، محمد، مشکات الانوار، تهران، انتشارات مولی، ۱۳۹۹.

۲۴- کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، بیروت، نشر دار الصعب و دار التعارف، ۱۴۰۱هـ.ق.

#### مقاله:

۲۵- جلالی فراهانی، امیرحسین، تروریسم سایبری، تهران، مجله پژوهش های فقه و حقوق،

شماره ۱۰، ۱۳۸۵.

#### سایت:

۲۶- [www.chibekhonam.ir](http://www.chibekhonam.ir)

۲۷- [www.hamyar.parsiblog.com](http://www.hamyar.parsiblog.com)

۲۸- [www.khamenei.ir](http://www.khamenei.ir)

۲۹- [www.mehr.news.com](http://www.mehr.news.com)